

PERFORMATYVUS MENAS IR POLITINIS ĮVYKIS: NOMEDOS IR GEDIMINO URBONŲ ATVEJIS

Audronė Žukauskaitė

LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS

Saltoniškių g. 58

LT-08105 Vilnius

audronezukaускаite@takas.lt

Šiame straipsnyje ketinu apsvarstyti performatyvaus teiginio ir performatyvumo sampratą, susiedama jas su *performanso* ir *performatyvaus meno kūrinio* sąvokomis. Šio straipsnio „darbinė“ hipotezė ta, kad kiekvienam performatyviam teiginiui (performatyviam aktui) reikia tam tikro performanso (tam tikrų tinkamų aplinkybių, scenos ar konvencijos), tačiau ne kiekvienas performansas turi performatyvią galią. Kitaip tariant, ne kiekvienas performatyvus meno kūrinys atlieka tai, ką teigia atliekęs, ne kiekvienas turi realių socialinių ir politinių padarinių. Kita vertus, galime klausti, iš kur performatyvus meno kūrinys gauna šią galią? Ar nėra taip, kad meniniai performatyvai, kaip ir kiekviena fikcija, parazituoja per esamas socialines ir politines reikšmes, minta kažkieno sukurtomis reikšmėmis, tačiau būtent todėl laikomi „sėkmingais“ ir „reikšmingais“? Šie klausimai plėtojami analizuojant Nomedos ir Gedimino Urbonų projektus *Protesto laboratorija* (2005) ir *Villa Lituania* (2007).

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: performatyvus teiginys, performatyvumas, performansas, performatyvus menas, politinis įvykis.

Performatyvo sąvoką pradėjo vartoti Johnas Langshaw Austinas, 1955 m. Harvardo universitete skaitydamas paskaitų ciklą „Žodžiai ir veiksmai“, kuris vėliau buvo išleistas pavadinimu *Kaip kurti daiktus žodžiais* (*How To Do Things With Words*). Nors Austino paskaitos buvo labai nepopuliarios, jose suformuluotos idėjos iki šiol maitina šiuolaikinę teoriją. Austinas pasiūlė skirti konstatyvų ir performatyvų kalbos vartojimą. Konstatyvūs teiginiai tiesiog konstatuoja dalykų padėtį („šiandien šalta“), todėl gali būti vertinami kaip teisingi arba klaidingi. Greta

konstatyvų Austinas dar išskyrė tokius teiginius, kurie nieko nekonstatuoja, nėra nei klaidingi, nei teisingi, tačiau tokio teiginio ištarimas jau yra veiksmo atlikimas, o ne ko nors aprašymas ar „sakymas“. Austino pateikiami pavyzdžiai – tai teiginys „taip“, ištartas santuokos ceremonijoje, arba teiginys „ši laivą pavadinu karalienės Elžbietos vardu“, ištartas sudaužant butelį šampano į laivo korpusą. Austinas teigia: „iš šių teiginių aišku, kad, ištardamas teiginį (žinoma, tam tikromis aplinkybėmis), aš ne aprašau veiksmą, kurį savo teiginiu turėčiau teigti darąs

narių. Jei egzistuo­tu toks meninis kolektyvas, kuris projekto pabaigoje turėtų daugiau narių nei pra­džioje, tai būtų veikiau išimtis, o ne taisyklė.²⁰

Kita vertus, net jei performatyvūs meno kūriniai tik „cituoja“ politinius ieškinius, neturėdami jokios politinės „intencijos“, jie vis tiek gali netikėtai sėkmingai „išdegti“. Kaip teigia Austinas, net jei performatyvas yra „netikras“, jis vis tiek gali būti laikomas sėkmingai pavykusi (pavyzdžiui, net jei kas nors prisiekė per santuokos ceremoniją neblaivia galva, tai neatleidžia nuo teisinių santuokos įsipareigojimų). Panašiai atsitiko ir su projektu *Villa Lituania*: nors menininkai teigė neturėję politinių intencijų, taip pat jokių teisinių įgaliojimų veikti politinėje erdvėje, jų performatyvas buvo perskai­tytas rimtai. Pavyzdžiui, Lietuvos užsienio reikalų ministerija visiškai rimtai pasipiktino, kad „kiša­masi į jų teritoriją“. O Lietuvos politikai ėmėsi spręsti *Villa Lituania* klausimą diplomatinio lyg­meniu²¹. Kita vertus, remiantis Derrida dekon­struktyvistine logika, galima paklausti, ar įmanoma atskirti, kada performatyvas vartojamas „rimtai“, o kada juo tik „piktnaudžiaujama“? Ar nėra taip, kad kiekvienas performatyvus meno kūrinys cituoja socialines ir politines realijas, o tokių kūrinių sėk­mė priklauso ne nuo jų „intencijų“, o nuo palankiai

arba nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių? Tokiu atveju Austino teoriją tektų pakoreguoti teigiant, kad netgi „neišdegti“ ir „piktnaudžiaujantys“ per­formatyvai gali būti priskirti prie sėkmingųjų ka­tegorijos.

Gauta 2009-07-07

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Austin John Langshaw, *How To Do Things With Words*, Oxford: Clarendon Press, 1975.

Badiou Alain, *Metapolitics*, London, New York: Verso, 2005.

Butler Judith, *Excitable Speech: A Politics of the Perfor­mative*, New York and London: Routledge, 1997.

Derrida Jacques, „Signature, Event, Context“, in: *Limited Inc.*, Evanston: Chicago University Press, 1988.

Felman Shoshana, *The Scandal of the Speaking Body*, Stanford: Stanford University Press, 2003.

Larsen Lars Bang, „After Lenin, Little Frankfurt: Histo­ry and Self-Organised Styles in the Work of Nomed­a and Gediminas Urbonas“, in: Nomed­a and Ge­diminas Urbonas, *Devices for Action*, Barcelona: Museu d'Art Contemporani de Barcelona, 2008.

Loxley James, *Performativity*, London and New York: Routledge, 2007.

Reinelt Janelle, „The Politics of Discourse: Performativi­ty Meets Theatricality“, in: *SubStance* # 98/99, t. 31, Nr. 2 ir 3, 2002.

Ricupero Cristina, „Flying High“: Cristina Ricupero in conversation with Nomed­a and Gediminas Urbo­nas, in: *CAC Interview*, Nr. 7–8, 2007 vasara.

²⁰ Lars Bang Larsen, „After Lenin, Little Frankfurt: Histo­ry and Self-Organised Styles in The Work of Nomed­a and Gediminas Urbonas“, in: Idem, *Devices for Action: The Work of Nomed­a & Gediminas Urbonas*, Barcelona: Museu d'Art Contemporani de Barcelona, 2008, p. 109.

²¹ Žr. „Derybos dėl „Villa Lituania“ neslopsta“, in: *Bal­sas.lt*, [interaktyvus], 2009-01-22, [žiūrėta 2009-07-06], <http://www.balsas.lt/naujiena/234273/derybos-del-vil-la-lituania-neslopsta-video/rubrika:naujienos-lietuva-politika>; „Villa Lituania“ klausimas pajudėjo iš mirties taško“, in: *Balsas.lt*, [interaktyvus], 2009-03-13, [žiūrėta 2009-07-06], <http://www.balsas.lt/naujiena/243088/vil-la-lituania-klausimas-pajudejo-is-mirties-tasko-video/rubrika:naujienos-lietuva-politika>.

PERFORMATIVE ART AND POLITICAL EVENT: THE CASE OF NOMEDA AND GEDIMINAS URBONAS

Audronė Žukauskaitė

KEYWORDS: performative utterance, performativity, performance, performative art, political event.

SUMMARY

The article discusses the notions of performative utterance, performativity, performance and performative artwork. John Langshaw Austin in his book *How To Do Things With Words* makes a distinction between the constative and the performative utterances. The constative utterances are statements of fact that refer to the state of things and in this sense can be considered as being true or false. Performatives, on the contrary, not only refer but actually perform what they utter. That means that performative utterances cannot be true or false; instead they can be successful or unsuccessful. Austin considers many different ways in which a performative utterance might go wrong or fail to take effect. These failures are divided into two categories: *misfires* and *abuses*. Misfires result when the intended outcome of the performative utterance does not occur or is not carried out, owing to inappropriate circumstances. In case of an abuse the act succeeds, it is executed; but it may be executed in bad faith; in such case, I deceive my interlocutor. In these cases, there is something like a fundamental failure of intention or accomplishment. This “failure of intention” leads us to another group of infelicities: the so-called “non-serious” performatives. Here Austin points out that a performative

utterance in certain circumstances can be used not seriously, but in ways *parasitic* upon its normal use. Austin makes a distinction between proper or substantial performatives and “parasitic” or fictional performatives. Jacques Derrida in his famous text “Signature, Event, Context” deconstructs this alleged distinction between substantial performatives and hollow, abnormal ones. For Derrida, this distinction is undermined by Austin’s insistence that every performative utterance is based on convention or citationality of already existing models. Judith Butler, commenting on both Austin and Derrida in her book *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, discusses the improper use of the performative utterance for political purposes. In this sense, the misapplied performative statement can be used as a means for institutional and political critique and work in counter-hegemonic ways. Having in mind this power of the performative to work in counter-hegemonic ways, I discuss the artistic projects *Pro-Test Lab* (2005) and *Villa Lithuania* (2007) by Nomeda and Gediminas Urbonas. These projects, on the one hand, express clear features of an abuse and a misfire: the messages they transmitted were quite ambivalent and some of them failed. On the other hand, those failures produced a counter-hegemonic effect, provoking a real response from Lithuanian and Italian politicians. In this sense, Austin’s ideas can be substantially improved, showing that even misfires and abuses can be considered as a case of successful performative practices.